

ЩРИХИ ОТ КОМПОЗИТНОТО СЛОВООБРАЗУВАНЕ В БАНАТСКИТЕ ПРЕВОДИ НА НОВИЯ ЗАВЕТ

Проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова

*Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
Българска академия на науките*

Резюме. Статията има за цел да представи един от многото възможни изследователски аспекти в преводите на Новия завет на *palčenscī jazić*, *banátscī balgarscī jazić*. Известни са стар превод от края на XIX в. и нов от 1998 г. Историческите обстоятелства и влияния, както връзката между преводите остават теми за цялостно отделно проучване. Въпреки редуцирания характер на примерите в избраното поле на композитното словообразуване се доказва *културното обособяване на банатските преводи на Новия завет*. Те не са тясно диалектен феномен, а *наддиалектен и лингвокултурологичен*. Притежават общи черти и съществени различия, отразили процеси във вътрешноезиковата динамика на самата писмено-регионална форма на българския език в областта Банат. Следва да се проучват в съпоставителен план с други представители на новобългарската библейска традиция на говорим език. В двата превода се очертават пластове от: българска диалектна реч; румънско, унгарско, немско, хърватско влияние; интернационална лексика от гръцки и латински, старобългарската книжовна традиция.

Ключови думи: новобългарски преводи на Новия завет, банатски български език

Едно от най-забележителните книжовни явления в историята на банатската писмено регионална норма на българския език е възникването на преводи на Светото писание на *“palčenscī jazić”* (*banátscī balgarscī jazić*), които, за съжаление, остават недостатъчно проучен феномен преди всичко поради обективни причини. Едва в последно време Н. Марков (Марков под печат) уточни редица факти около възникването на първия превод, в археографско отношение рядък и труднодостъпен, възникнал на границата на XIX и XX в. Само за три години – от 1899 до 1902 г., в типографията на Виктор Хорниански, в Будапеща, със спомоществователството на Шотландската национална библейска организация излизат в последователност Евангелие от Йоан, трите синоптични евангелия на Матей, Марко,

Лука в една и съща година (нататък NT) и *Kiniga ud sveti Luka pisana ud rabotite na apuštolete*, или „Деяния на светите апостоли“, през 1902 г. Едноличен преводач на първата книга е банатският българин J. Bratán, който е работил в архивите на гр. Тимишоара, по това време в пределите на Унгария, а другите същият издава в съавторство с J. Chorvát. Тези издания все още не са достъпни в цялост за изследователска работа, следователно първата нелека задача е издирването на повече екземпляри и евентуалната им дигитализация, предшествана от редица административно-юридически постъпки¹. Първият превод попада в интересен културен контекст: 1. Исторически силното и аксиологично за цялата славяноезична католическа книжнина влияние от хърватски; 2. Влиянието на унгарското баптистко движение върху българите в Стар Бешенов и на исторически възникналата пак там назарянска деноминация в рамките на протестантството. Върху тях се наслагва изконно силното отстояване на българското езиково съзнание, типично за банатските българи. Както става ясно, сама по себе си тази интеррелигиозност създава условия за разнопосочни тенденции в превода и неминуемо се отразява върху езика. Изследванията в тази посока трябва да се задълбочат, преди да можем да говорим с категоричност или поне с повече увереност за историческите условия, в които възниква първият превод на Новия завет на банатски български, за текстовия критицизъм към източниците и резултата от превода. Вторият превод има далеч по-ясна история. Той е достъпен онлайн в неоченимата по значение Виртуална библиотека на Ник Марков. Дело е на Яни Василчин и е издаден в Тимишоара през 1998 г. в две части (нататък NZ). Един от най-съществените изследователски въпроси остава открит: каква е връзката между двата превода, осъществени по различно време и при различни условия, но на един и същ език и отразяващи неговото историческо съществуване и развитие; как следва да се прилага към тях теорията за разликите между *превод*, *редакция*, *версия*, с които си служи съвременната транслатология. Най-успешният изследователски модел би бил разписването на представителна база данни от разночетения, чрез които да се систематизират приликите и различията и да се формулират принципите на преводите. Наблюдения от този тип биха били много обширни и следва да се разработят самостоятелно.

В настоящата разработка си поставям скромната задача от много възможности да разгледам примери за употребата на сложни думи, тяхната контекстова специфика и приноса им за стилистиката на двата превода. Привеждат се подборни примери, без да се изчерпват всички композита, за да се илюстрира общата тенденция.

От многото възможности за анализ избирам примери за този лексикален пласт, тъй като по традиция композитното словообразуване, макар явление и на говоримата форма на един език, е представително за изграждане на книжовната норма. Избраният обект на изследване се оказва подходящ за илюстрация на наддиалектния характер на библейските преводи и допълнение към традицион-

ното разглеждане на банатската писмено-регионална норма на българския език само от позицията на диалектологията. Всеки библейски превод в някаква степен е проява на интелектуализация и интернационализация на лексиката, защото стремежът е универсалното послание на християнството да стигне до всеки човек, независимо от неговата етническа принадлежност и език. Банатските преводи следва да бъдат приобщени към типологически сходното явление – историческите форми на съществуване на Библията на български език от епохата на Възраждането и Новото време (Stoykov 2017). Те са разнолик културен феномен: съществуват в ръкописен и печатен вид; с кирилска и гръцка графика, а сред българите католици и с латиница; отразяват целенасочен процес на приобщаване на българите към Божието слово в Новото време или пък възникват самостоятелно като okazjionalни, диалектно-регионални преводи с ограничено социално въздействие, без или със слаба връзка с точно установена предходна традиция. Създателите им са представители на интелектуалния елит, но принадлежат на различни негови прослойки и оправдават различни потребности и нагласи – видни възрожденски деятели или стожери на общността, за която работят, учители, духовници, образовани търговци и занаятчии. Може изцяло да се съгласим с М. Димитрова, че в тези разнолики преводи се проявяват стереотипите на мислене на преводачите (Dimitrova 1996). Сближава ги още нещо – подчертаното присъствие на говоримите езикови идиоми на българския и други интерферентни езици, но в различна степен.

Въз основа на сравнителния езиково-текстологичен и семантичен анализ в двата банатски превода на Новия завет се очертават следните по-важни употреби.

1. Сложни думи, наложени в многовековната писмена традиция още от старобългарския и среднобългарския период. Такива са високочестотните с първи компонент *благ-*, от които в стария банатски превод преобладават словоформите от корените *благ-* и *слов-*: *blagusvet*, *blagusven*, *blagusvil*: *Milvajti i vášte niprijatele, blagusvet uneze, kuja vas kalnat* (Mat. 5:44 – NT, p. 6); *Blagusvena si medju žinite, blagusven ij ploda na telotu tojtu* (Лук. 1:24, 24:51 – NT, p. 4). Във втория превод контекстовите разночетения са както съчетания, предаващи идеята на благото и доброто като признаци на божественото, така и същите композити в ключови библейски фрази, в които те играят стилистична роля: *Milvajti i vášte niprijatele, praveti dubro s unezi, kujatu vu mrázat*; *Blagusvéna si ti megju žinite i blagusvén ij i ploda na tojtu telu* (NZ, p. 14, p. 224). Еднокоренни примери са регистрирани в лексикалния материал на Ст. Стойков (Stoykov 1968, p. 41 *благусвѣам*, *благусвъ*), следователно става въпрос за обща група лексеми в банатския български. Забележително е обаче, че в еднокоренната група, независимо от прозрачната етимология и дълга традиция, се наблюдава чуждоезикова интерференция от престижната професионална норма за католицизма. Например *благовестие*, *благовестувам* – славянският превод на гр. εὐαγγέλιον, εὐαγγέλιζω, последователно се заменя от *predika*, *predikava* < *предикувам* ‘про-

повядвам', *прѣдика* 'проповед' (Stoykov 1968, p. 181, от лат. *predico*, така и в хърватски *predika, predikati*). Друг чест композит е *лицемер* < *лицѣмѣрь* (StbR 1999, p. 803), изписван с вариантност в двата банатски превода, *licumérac, lici-merac, licimerce, licumirce* (NT, p. 4, p. 15, p. 26; NZ, p. 243 и др.). Интересни реализации има лексемата *младоженец*, която от конкретно име на лице в сватбения ритуал, придобива аксиологична конотация за небесния жених Христос. Докато в архаичния превод последователно срещаме *mladuženik* (NT, p. 12 и др.), но и *izgudenić* (особено в Йоан 3: 29), във втория контекстово се редуват *zaća* и *izgudenić*, а в близки перикопи от Евангелието на Матей, в притчата за десетте девици и десетте светилника, които очакват младоженеца, *zaća* и *mladuženik* (NZ, p. 24, p. 73, p. 153 и др.; Bibliya 1982, p. 1225). В разночетенията се оглеждат различни фонетични реализации на роднинските термини *зѣтъ* > в Банат *зѣкъ*, в румънски *zăt* (BER 1971, 1, pp. 636 – 637) и *годеник* < *годити* (BER 1971, 1, p. 260), следователно причината за вариантността се корени в диалектното многообразие, наследило изконната старобългарска лексика. *Младоженьць* е по-късен заместител на лексемите *женихъ*, *овръжъчникъ* въпреки ясната си мотивираща основа (сравни в BER 2012, 4, p. 156 **maldaženъсь*).

Пример от Лук. 5: 34: *Moži li tyi da badi svabdárete da postat, durkat ij mladuženika sas tej* (NT, p. 13) // *Moži li da guditi svabdárete da postat, gá-j s tej zaća* (NZ, p. 238).

2. Втора група оформят специфичните лексеми в двата банатски превода. Открояващ се пример в това поле е названието на книжниците – един евангелски топос, който често формира двойката *книжници и фарисеи*, наред с *митари и грешници* (или *книжници, фарисеи и садукее*, изходна форма от гръцки и латински *Pharisaeus, Sadducaeus, Φαρισαῖος, Σαδδουκαῖος*). То се отнася до образовано, владеещо писменото слово лице, което още от старобългарския период се назовава *кънижъчникъ*, *кънигъчии* (StbR 1999, pp. 774 – 775). В двата банатски превода книжникът последователно се превръща в *pismuznánac* (NT, p. 5, p. 16 и *passim*; NZ, p. 5, p. 12 и *passim*). Лексемата най-вероятно е възникнала чрез калкиране от немската *schriftgelehrter* (*schrift* 'писмо, писание' и *gelehrter* 'учен' – Gideons 1987, p. 42). Лицето принадлежи към религиозния елит на юдейското общество, заедно с фарисеите и садукееите, и въпреки доктриналните различия между тях опазва старата вяра на предците, и особено Тората. В този смисъл изброените персонажи са в непрестанно противоборство с Исус. Банатските преводи дават изобилни примери за налагането на типичното окончание *-e* за многосрични имена в м. род и в трите названия: *pismuznance, sadduceje, farizeje*. В юдейското общество е много силна ролята на Закона, разбираан не само в юридически, но в нравствено-религиозен смисъл като Завет, сключен договор между Бог и Народа на Израил, който се осъществява само при спазване на Божията воля и на установения Божи ред на земята. Това старозаветно влияние преминава в Новия завет и опложда

българската историческа лексикология с богатата тематична група на названия, производни от думата закон. Често те са сложни думи, калки от гръцки, например *законодаващ*, *законоучител* и др. В Мат. 22: 35 вторият банатски превод си служи с композитума *zakunznáнас* срещу *законник* в официалния православен (Bibliya 1982, р. 1222; NZ, р. 65), νομικός, legis doctor, отново *schriftgelehrter* в немския Нов завет. Следователно възниква по модела на *pismuznáнас*. Може да се направи заключението, че двете названия за лица са типични книжовни образувания по чуждоезичен образец, поради това не са засвидетелствани в Речника на Стойков при наличие на абстрактните съществителни *закун* и *писму* (Stoykov 1968, р. 84, р. 174).

3. Следващия илюстративен пример ще извлечем от контекстова текст проба с натрупване на абстрактни съществителни за назоваване на човешките пороци.

Марк. 7: 21 – 22: *Zašto ud sarcáta na horata pustanvat nivajanite miselj, žinidba čupenji, sramuti, kolenji. Kražba, nizaduolnust, rubukisvanji, hamešak, brezobraznus, nivajani oči, uvalenji, falusia, ludia* (NT, р. 13) // *zaštotu ud vatrešnusta, ud sarcito na čeleka izviret: hargjevite miselj, bljud nusta, krážbata, ubijstvotu, čupenjétu na ženitbata, lákumusta, zlobnusta, váranjétu, bizsrámnusta, nikajélstvotu, puparženjétu, falosusta i lékuumnusta* (NZ, р. 168). Ще представим в таблица пороците в сравнителен план с официалния православен превод, гръцките и латинските съответствия².

Стар банатски превод	Нов банатски превод	Официален православен	Септуагинта ³	Вулгата ⁴
Nivajanite miselj	hargjevite miselj	зли помисли	οἱ κακοὶ διαλογισμοὶ	malae cogitationes
žinidba čupenji	čupenjétu na ženitbata	прелюбодеяния	μοιχεῖται	adulteria
Sramuti	bljudnusta	блудства	πορνεῖται	fornicationes
Kolenji	ubijstvotu	убийства	φόνοι	homicidia
Kražba, rubulisvanji	krážba	кражби	κλοπαί	Furta
Nizaduolnust	lákumusta	користолюбие	πλεονεξία	avaritiae
Hamešak	zlobnusta	коварство	πονηρία	dolus
Brezobraznus	bizsrámnusta	разпътство	ἀσελγεία	impudicitiae
Nivajani oči	nikajélstvotu, никаилнус ‘завист’	лукаво око	ὀφθαλμὸς πονηρός	oculus malus
Uvalenji	puparženjétu	богохулство	βλασφημία	blasphemia
Falusia	falosusta	гордост	ὑπερηφάνια	superbia
Ludia	lékuumnusta	безумство	ἄφροσύνη	stultitia

В подредбата на нравствените понятия няма пълно съвпадение в различните преводи, но в голяма степен те си съответстват, независимо от формалното разнообразие за предаване на едно и също семантично съдържание. Композиците са ограничени. С оглед на поставения изследователски проблем представлява интерес най-напред замяната на старобългарските думи *прѣлюбоудѣиство*, *прѣлюбоудѣииниѣ* 'нарушаванена съпружеската вярност, изневяра' (Stbr2009, p. 503) с един ярък фразеологизъм и в двата превода: *žinidba čupenji*. Той се използва по-последователно в стария превод. Например коментарът на Иисус в Мат. 5: 27 – 28 върху деветата заповед от Декалога „Не прелюбодействай“ според източниците изглежда така: *Nide čupri ženitba* (NZ, p. 13) – *Nidei pravi sramuta* (NT, p. 5). Идиомите „чупя женитба“ и „права срамота“ имат оценъчен характер. В начина на предаване на заповедта проличават нравствените императиви, които нарушаването ѝ накрънява: в един случай това е поругаването на устоите на брака чрез „чупене“, в друг – представата за срамното в традиционното общество. Известно е, че още в началния етап на прозелитизъм привлечените към католицизма са възпитавани, че свещеният брак е равносilen на брак с Христовата църква и е доживотен и неразрушим съюз. Римокатолическият ритуал на тайнството бракосъчетание се е извършвал по време на литургията, за да се придаде още повече святост на съюза пред Бога. Към темата за чистотата и неразрушимостта на брака е особено чувствителен епископ Филип Станиславов в своя „Абагар“ от 1651 г. (Abagar 1979), прилагайки на практика решенията на Тридентския събор (1545 – 1563). Следователно пред нас е не просто езиков идиом, а култура, родена в средите на българите католици. Тя придава културна специфика на превода, заменяйки утвърдения композит с първи елемент *прѣлюбо-* (Tseytlin 1986, p. 259), който от старобългарския евангелски превод до съвременния български език остава сложна дума с повсеместна употреба.

Заменена с разговорни варианти е и сложната дума *богохулство*, която отсъства от старобългарския речник и се налага в писмената комуникация покъсно. И двата варианта *uvalenije*, *ruparženje* имат асоциативно значение с ниското, долното, снижаването на ценностите: (валям 'търкалям, мърся, цапам' – BER 1971, 1, p. 116; попържвам 'псувам, пращам по дяволите' – BER 1999, 5, p. 527, p. 821, подобно в хърватския превод на същия цитат, където стои *psovka*). В абстрактните съществителни се наблюдава развита деривация (*brezobraznus* в м. безобразие, *nizaduolnust* в м. незадоволство, лакомия, алчност), но композитите остават ограничени. *Lekuumnust* от втория банатски превод реферира най-общо към понятието за безумие, отклонение от здравия разум, което може да се възприема и в пряк, и в метафоричен смисъл като неуравновесеност и лекомислие⁵. Част от изброените лексеми отсъстват от речника на Ст. Стойков.

4. Оказионални композити се срещат на отделни места, без да оформят постоянен, високочестотен и разпознаваем лексикален пласт. В Мат. 16: 8 се открива следното вариране: *kako se brigosvati vija maluvernici, či nisti dunéli leb?* (NT, p. 22)

// *Vija slábuverni, zašto hurtuvati megju vás, či némati leb?* (NZ, p. 46); в православния превод *малове́рци* (Bibliya 1982, p. 1214); в немски също *kleingläubigen* (Gideons 1987, p. 38, което съответства на гръцкото ολιγόπιστοι). Интересен случай е изписването *dobar poklun* в Мат. 7: 11 от стария превод срещу *dubri raboti* във втория (NT, p. 8; NZ, p. 18). Вероятно става въпрос за печатно сливане, но ясно се разграничават даровете, направени от хората, от благо́то, давано от Бог. Преводите създават двойките *hubav poklun, dubri raboti* за човешките дела, а божественият дар е *dobar poklun, dubro*. Доброто, благо́то е висша субстанция, често е една от характеристиките на божественото, затова в класическите езици на същото място стои субстантивизирано прилагателно ἀγαθά, bona. В старобългарски възникват термините *благодѣтъ, благодать*, които не са калки, а самостоятелно композитно образувание на старите книжовници (Tseytlin 1986, p. 223). Официалният синодален превод прави същата разлика, разграничавайки *добрите деяния* на хората и *благата* на Бога (Bibliya 1982, p. 1202). От тях обаче следи в банатските преводи няма. Що се отнася до думата *poklun* (пòклун ‘дар’ – Stoykov 1968, p. 178), в стария банатски превод тя участва активно в богата колокация и се натоварва с допълнително терминологично значение в рамките на християнската богослужебна лексика: например *korban tojest áldov, korban, karvavi pokluné*; във втория превод *kurbán álduv na Boga* (NZ, p. 167); *razdavaš poklun* (NT, p. 6) – *davaš elemozja* (NZ, p. 15), *elemozja* < ἐλεημοσύνη ‘милостиня, безвъзмезден дар за бедните’, същото в латински (*eleemosyna*), италиански (*elemosina*) и хърватски (*lemozina, milodar*), *лемозийа* като термин за дарове, пожертвование за църквата в банатски (Stoykov 1968, p. 129). Следователно тук се смесват термини от няколко езикови традиции: класическа гръко-латинска, от турски *курбан*, от унгарски *алдуф* ‘жертва, дар за почит’. Доказаните езици еталони за висока интелектуализация на библейската лексика сред католиците, каквито са латински, италиански и хърватски, подпомагат интернационализирането на названието за благотворителност и милостиня и налагането му сред банатските българи. Независимо че конкретната лексема *лемозийа* липсва в стария банатски превод, на места той изненадва с неочакваната поява на окaziонални гърцизми, например *harizma* < χάρις, контекстово отново ‘милостиня’ в Мат. 6: 1 (NT, p. 7).

В заключение следва да се изтъкнат няколко извода, произтичащи от това съвсем начално проучване. Първият и най-важният е за *културното обособяване на банатските преводи на Новия завет*. Въпреки редуцирания характер на примерите в избраното поле на композитното словообразуване лексикалната специфика е продукт на комплексно взаимодействие между редица фактори, които тепърва предстои да се проучват, и на първо място *конкретните източници за превода*. Тя не е само езиков или тясно диалектен феномен, а преди всичко лингвокултурологичен. Двата банатски превода имат както общи черти, така и съществени различия, отразили процеси във вътрешноезиковата динамика на самата писмено-регионална форма на българския език в областта Банат. В нея ясно

са очертани пластовете от българската диалектна реч, с особен акцент към северните павликянски, източнобългарските и рупско-родопските говори, влиянието на румънски, унгарски, немски, хърватски, интернационална лексика от гръцки и латински, старобългарската книжовна традиция. Чрез проучването им може да се потвърдят досегашните наблюдения, но и да се разшири обсегът на взаимодействие между диахрония и синхрония към нови направления, като социолингвистика и етнолингвистика. Вторият съществен извод е необходимостта банатските евангелски преводи да се проучват *в съпоставителен план с други представители на новобългарската и съвременната библейска традиция* (Ivanova 2002; Stoykov 2017). Хронологическото отместване на първия банатски превод в следосвобожденската епоха за Княжество България не променя основната му принадлежност към типологически сходното явление, защото процесите в един език, битуващ в чуждоезикова среда и в контактна зона, придобиват специфична динамика. Езикът на новобългарските преводи на Библията на говорим език не е антипод на престижните образци, той винаги съдържа някакъв сегмент от библейската традиция (Kufnerova 1987). Между тях има връзка, която се установява само чрез нарочни детайлни изследвания. Много думи от високия богословски регистър, наследени хебраизми, арамеизми, семитизми, интернационална лексика биха ни изненадали с появата си сред обилието от разговорни и диалектни думи. Това може да се види в банатския Нов закон. И в двата негови представителя евангелският наратив е предаден на достъпен език, за целите на общото религиозно възпитание и образование, без усложнена теологическа синтеза, но и двата придобиват *културологичен и наддиалектен характер*, прибавяйки към цялостната етнокултурна специфика на банатските българи католици още една – тази на звучащото на собствения им език християнско Благовестие.

Благодарности и финансиране

Публикацията е резултат от изпълнението на проекта „Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, съгласно договор КП-06-Н70/1.

БЕЛЕЖКИ

1. Участниците в споменатия проект дължат огромна благодарност на Н. Марков за полученото копие на части от първия архаичен превод. Някои снимки не са в добро състояние, но независимо от това първата крачка в проучването му е направена.
2. Думите се привеждат като словоформи от използваните текстове.
3. Използва се изданието на Nestle – Aland 1993, p. 112.
4. Vulgata: <https://www.biblegateway.com/versions/Biblia-Sacra-Vulgata-VULGATE>

5. Благодаря на Светлана Караджова за поясненията, свързани с някои печатни грешки в стария превод поради участието на немски и унгарски словослагатели. Rubulisvanji, в изданието rubukisvanji, дублира значението 'кражба, грабеж'.

ЛИТЕРАТУРА

- АБАГАР, 1979. *Абагар на Филип Станиславов*. Рим, 1651. Представен от Б. Райков. Фототипно издание. София: Народна просвета.
- БЕР 1971/ 2017 – Български етимологичен речник. Т. 1 – 8. София: БАН.
- БИБЛИЯ, 1982. *Библия сиреч книгите на Свещеното писание на Ветхия и Новия завет*. София: Издава Светият синод на Българската църква.
- ДИМИТРОВА, М., 1996. Преводи на библейски и дамаскинови текстове от гръцки на роден говор – проблеми на терминологията. Във: *Фолклорни модели на света*. Трети северозападни четения на асоциация „Онгъл“. Тезиси. Съст. Р. Малчев, К. Рангочев. София: ИИК „Род“, с. 71 – 74.
- ИВАНОВА, Д., 2002. *Традиция и приемственост в новобългарските преводи на Евангелието: текстология и език*. Пловдив: Призма.
- КУФНЕРОВА, ЗЛ., 1987. За езика на новобългарските преводи на евангелието през Възраждането. В: *Езиковедската българистика в Чехословакия*. София: БАН, с. 211 – 219.
- СТБР, 1999, 2009. *Старобългарски речник*. Под ред. на Д. Иванова-Мирчева. Т.1. Т. 2. София: Валентин Траянов.
- СТОЙКОВ, В., 2017. *Преводната рецепция на Библията на новобългарски език през XIX в.* Автореферат за присъждане на образователната и научната степен доктор. София: СУ „Св. Климент Охридски“.
- СТОЙКОВ, СТ., 1968. *Лексиката на банатския говор*. Трудове по българска диалектология. Т. 4. София: Издателство на БАН.
- ЦЕЙТЛИН, Р. М., 1986. *Лексика древнеболгарских рукописей X – XI вв.* София: Издателство на БАН.
- GIDEONS, 1987. *Das Neue Testament. Le Nouveau Testament. The New Testament*. Internationaler Gideonbund. Auglage.
- MARKOV, M., (pod pechat). *Parvija prevod na banátscí balgarčí jazić na čitirite Evangéla i na Právbite na apuštolete*.
- NESTLE, B. et K., ALAND, E., 1993. *Novum Testamentum Graece*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- NT1, 1901. *Ud Novija Testament*. 1. *Matijvotu Evangjéli*. Ubarnato na paulicánscí jazić. U Budapéšta. Izdava ij Škotskoto Biblijskotu društvu.

- NT2, 1901. *Ud Novija Testament. 2. Markovotu Evangjéli.* Ubarnato na paulicánsći jazić. U Budapěšta. Izdava ij Škotskoto Biblijskotu društvu.
- NT3, 1901. *Ud Novija Testament. 3. Lukvotu Evangjéli.* Ubarnato na paulicánsći jazić. U Budapěšta. Izdava ij Škotskoto Biblijskotu društvu.
- NZ, 1998. *Svetotu pismu Novija Zákun. 1. Svetite evangjéla. 2. Právbite na apustolite, Pismáta, Knigata na tájnite, Videnjta.* Timișoara: Editura Helicon <[http:// www. Virtualna biblioteka \(awardspace.us\)](http://www.Virtualna.biblioteka(awardspace.us))> (viwed 04.03.2023).

REFERENCES

- ABAGAR, 1979. *Abagar na Filip Stanislavov.* Rim, 1651. Predstaven ot B. Raykov. Fototipno izdanie. Sofia: Narodna prosveta [in Bulgarian].
- BER, 1971/ 2017 – Balgarski etimologichen rechnik. vol. 1 – 8. Sofia: BAN [in Bulgarian].
- BIBLIYA, 1982. Bibliya, sirech knigite na Sveshtenoto pisaniye na Vethiya i Noviia Zavet. Sofia: Izdava Sv. Sinod na Balgarskata tsarkva [in Bulgarian].
- DIMITROVA, M., 1996. Prevodi na bibleyski i damaskinovi tekstove ot gratski na roden govor – problem na terminologiyata. Vav: *Folklorni modeli na sveta.* Treti severozapadni cheteniya na Asotsiatsiya “Ongal”. Tezisi. Sast. R. Malchev, K. Rangochev. Sofia: IIK “Rod”, pp. 71 – 74 [in Bulgarian].
- GIDEONS, 1987. *Das Neue Testament. Le Nouveau Testament. The New Testament.* Internationaler Gideonbund. Auglage.
- IVANOVA, D., 2002. *Traditsiya i priemstvenost v novobalgarskite prevodi na Evangelieto: tekstologiya i ezik.* Plovdiv: Prizma [in Bulgarian].
- KUFNEROVA, ZL., 1987. Za ezika na novobalgarskite prevodi na evangelieto prez Vazrazhdaneto. V: *Ezikovedskata balgaristika v Chehoslovakiya.* Sofia: BAN, 211 – 219 [in Bulgarian].
- MARKOV, M., (pod pechat). *Parvija prevod na banátsći balgarći jazić na čitirite Evangjéla i na Právbite na apuštolete.*
- NESTLE, B. et K., ALAND, E., 1993. *Novum Testamentum Graece.* Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- NT1, 1901. *Ud Novija Testament. 1. Matijvotu Evangjéli.* Ubarnato na paulicánsći jazić. U Budapěšta. Izdava ij Škotskoto Biblijskotu društvu.
- NT2, 1901. *Ud Novija Testament. 2. Markovotu Evangjéli.* Ubarnato na paulicánsći jazić. U Budapěšta. Izdava ij Škotskoto Biblijskotu društvu.
- NT3, 1901. *Ud Novija Testament. 3. Lukvotu Evangjéli.* Ubarnato na paulicánsći jazić. U Budapěšta. Izdava ij Škotskoto Biblijskotu društvu.
- NZ, 1998. *Svetotu pismu Novija Zákun. 1. Svetite evangjéla. 2. Právbite na apustolite, Pismáta, Knigata na tájnite, Videnjta.* Timișoara:

- Editura Helicon <[http:// www. Virtualna biblioteka \(awardspace.us\)](http://www.Virtualnabiblioteka(awardspace.us))> (04.03.2023).
- STBR, 1999, 2009. *Starobalgarski rechnik*. Pod redaktsiyata na D. Ivanova-Mircheva. T.1.T. 2. Sofia: Valentin Trayanov [in Bulgarian].
- STOYKOV, ST., 1968. *Leksikata na banatskiya govor*. Trudove po balgarska dialektologiya. T. 4. Sofia: Izdatelstvo na BAN [in Bulgarian].
- STOYKOV, V., 2017. *Prevodnata retseptsiya na Bibliyata na novobalgarski ezik prez XIX v*. Avtoreferat za prisazhdane na obrazovatelната i nauchната stепен doctor. Sofia: SU “Sv. Kliment Ohridski” [in Bulgarian].
- TSEYTLIN, R. M., 1986. *Leksika drevnebolgarskikh rukopisey X – XI vv*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.

STROKES OF COMPOUND WORD FORMATION IN THE BANAT TRANSLATIONS OF THE NEW TESTAMENT

Abstract. The purpose of this article is to present one of many possible research aspects in the New Testament translations of *palčensci jazič*, *banátsci balgarsci jazič*. There is an old translation from the end of the 19th century and a new one from 1998. The historical circumstances and influences, as well as the relationship between the two translations, remain the subject of a complete separate study. Despite the reduced number of examples in the chosen field of compound word formation, the *cultural distinctiveness of the Banat translations of the New Testament* is demonstrated. They are not a narrowly dialectal phenomenon, but a *supradialectal* and *linguocultural* one. They have both common features and significant differences, which reflect the processes of the intra-linguistic dynamics of the written regional form of the Bulgarian language in the Banat region. They should be studied in a comparative perspective with other representatives of the New Bulgarian spoken language tradition of the Bible. The layers of the Bulgarian dialect language; the influence of Romanian, Hungarian, German, and Croatian; the international vocabulary of Greek and Latin; the Old Bulgarian literary tradition appear in both translations.

Keywords: New Bulgarian translations of the New Testament; Banat Bulgarian language

✉ **Prof. Mariyana Tsibranska-Kostova, DSc.**

ORCID iD: 0000-0002-5699-7503

WoS Researcher ID: AAS-5668-2020

Institute for Bulgarian Language “Prof. L. Andreychin”, BAS
1113 Sofia

52, Schipchenski prohod Blvd., bl. 17

E-mail: tzibran@ibl.bas.bg